

СПЕЦЫФІКА АДЛЮСТРАВАННЯ ВОБРАЗА ФРАНЦЫСКА СКАРЫНЫ ў П'ЕСЕ “VITA DREVIS, АБО НАГАВІЦЫ СВЯТОГА ГЕОРГІЯ” М. АДАМЧЫКА І М. КЛІМКОВІЧА

Караткевіч Вячаслаў Іванавіч

старшы выкладчык кафедры літаратуры і міжкультурных камунікацый
установы адукацыі “Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.А. Куляшова”
(г. Магілёў, Беларусь)

У беларускай драматургіі канца ХХ ст. асобае месца займаюць творы, у якіх увасоблены буйныя гістарычныя асобы, у т.л. і Францыск Скарына. Пры гэтым вядуцца актыўныя спрэчкі адносна таго, як трэба адлюстроўваць знакавых для нацыянальнай гісторыі асоб у мастацкім творы. Асоба гэтага чалавека выклікае цікавасць як з боку навукоўцаў, так і мастакоў. У прыватнасці, Г.Я. Галенчанка адзначае, што Скарыне прысвечана больш за 6 тыс. навуковых публікацый [3, с. 123]. Значна менш твораў мастацкай і мастацка-публіцыстычнай літаратуры (“Францыск Скарына, альбо Як да нас прыйшла кніга” А. Клышкі, “Францыск Скарына, або Сонца Маладзёковае” А. Лойкі, “Прарок для Айчыны” і “Напісанае застаецца” А. Петрашкевіча, “Судны дзень Скарыны” М. Арочкі, “Гравюры Скарыны” М. Танка і інш.). У беларускай літаратуры ўжо замацаваліся пэўныя традыцыі адлюстравання Скарыны-асветніка як фігуры ў нечым сакральнай, пацверджаннем чаму з’яўляюцца прыведзеныя вышэй творы.

У гэтым кантэксце фарс М. Адамчыка і М. Клімковіча “Vita brevis, або Нагавіцы святога Георгія” з’яўляецца дастаткова паказальным і адметным.

Дзеянне ў п’есе распадаецца на дзве часткі: спрэчка Рэжысёра і Драматурга, як трэба паказваць Скарыну на сцэне і паказ вітэнбергскіх прыгодаў Францыска. У дадзеным выпадку драматургі выкарыстоўваюць нетрадыцыйны мастацкі прыём для стварэння атмасферы перагорнутага мастацкага рэальнасці: увядзенне ў канву п’есы ўнутранага тэатральнага дзеяння і вывядзенне на сцэну наратара як стваральніка іншага тэатральнага твора. У першай частцы п’есы вядзецца апавед пра неабходнасць дэсакралізацыі вобраза Скарыны ў мастацтве.

[Драматург] Ты паглядзі, што атрымалася: Скарына скача ў ложка, скача з ложка.

[Рэжысёр] Што ты напісаў, тое і зробіў <...> Я не ты, я са Скарыны і з Лютэра здэкавацца не магу. Пачыналі працу, ты мне як абцягаў? Напісаць сур’ёзны, манументальны твор, па магчымасці ў вершах, накітават “Фаўста” <...> Ты на мяне не цісні. Ты мне Скарыну зрабі такога, каб не сорамна было ні за яго, ні за сябе [тут і далей вылучана намі. – В.К.].

[Драматург] *А мне не сорамна ні за сябе, ні за Скарыну. Я раблю эпоху Адраджэння такой, якой яна была.*

[Рэжысёр] *Я не магу гэтага паставіць.*

[Драматург] *А я не магу рабіць бронзавых, ампірных балванаў-ідалаў* [1, с. 571, 572].

Такім чынам праз спрэчку Драматурга і Рэжысёра мадэлюецца сучасны літаратуразнаўчы канфлікт, звязаны з адлюстраваннем інтымнага жыцця вядомых людзей¹.

Другая частка тэатральнага дзеяння п'есы М. Адамчыка і М. Клімковіча ўяўляе сабой пародыю на манументальныя творы, у якіх асветнік паказваецца як чалавек выключных маральных якасцяў.

“Vita brevis...” уяўляе сабой, па класіфікацыі В. Бяляніна, “вясёлы” тэкст, у якім праяўляюцца гіпаманіякальныя акцэнтацыі, якія характарызуюцца павышаным настроем, інтэлектуальным узбуджаннем, псіхаматорным узбуджаннем, пераацэнкай ўласнай асобы [2, с. 124–126].

Сапраўды, у Францыска Скарыны на працягу ўсяго дзеяння прыўзняты настрой, а таксама назіраецца паскоранасць асацыяцыйных працэсаў. Ён здольны на святатацтва і знешне блазнаваты ўчынак:

[Пані Лютэрова] *<... > і наогул: нашто партрэт у Святым пісанні?*

[Скарына] *Кніжкі з малюнкамі, а тым больш з аголенымі прыгажунямі куды цікавейшыя за тую нудоціну, што робіць твой Марцін. Хочаш – чытай як Святую кнігу, хочаш – як зямную. Каб і для душы, і для цела* [1, с. 562].

Уласную дзейнасць Скарына ўспрымае абсалютна несур'эзна, але ўпэўнены, што яна значная і зацікавіць нашчадкаў. Пра гэта сведчыць наступны дыялог, які адбываецца пры разглядзе партрэта выдаўца ў Бібліі.

[Скарына] *Бачыш на маім партрэце муху? <... >*

[Пані Лютэрова] *А сапраўды, чаму на тваім партрэце муха намалявана, яна ж Біблію не пісала?*

[Скарына] *А так, дзеля смеху. Дурняў палохаць.*

[Пані Лютэрова] *Я ўсур'ёз пытаюся: можа гэта пчала? Біблія усё ж такі.*

[Скарына] *Можа і пчала. А я не сур'эзны чалавек. Вось намаляваў стварэнне, цяпер хай у сур'эзных галовы баляць. І ведаеш, колькі будуць балець?* [1, с. 563].

З гэтых слоў вынікае, што Скарына здольны да пераацэнкі ўласнай асобы, ён адчувае звышзначнасць сваіх дзеянняў і ўнутраных жаданняў і адчуванняў.

Вобраз беларускага асветніка ў прапанаванай п'есе канструіруецца па прынцыпе бурлескага: праз неадпаведнасць таго, што бачыцца на сцэне, і мадэляванне таго, што павінна было б быць (ўзвышанасць тэмы і будзён-

¹ Гэтай жа праблеме прысвечаны “Інтымны дзённік” С. Кавалёва, “Мэрлін Манро” Я. Янішчыц і інш.

насць вырашэння праблем), аўтары шакіруюць рэцыпіента, прымушаюць адкінуць шаблоны ва ўспрыманні тых або іншых гістарычных асоб. Пры гэтым п'есу можна разглядаць як інтэртэкстуальную. Камічны эффект тут дасягаецца праз успрыманне рэцыпіентам вобраза галоўнага героя ў іншых тэкстах. У дадзеным выпадку мы сутыкаемся са зменамі персонасферы¹ беларускай свядомасці на мяжы XX і XXI стст., што адпавядае новаму тыпу мыслення і ўспрымання гісторыі ў постмадэрнісцкім грамадстве. Скарына, вядомы са школы кожнаму беларусу, уступае ў дыялог са Скарынам М. Адамчыка і М. Клімковіча.

“Vita brevis...” пазбаўлена маралізатарства, але напоўнена нігілістычным бачаннем вобраза першадрукара. Тут сур'ёзная задача атрымлівае нечаканую камічную дэструкцыю.

Такім чынам, у драматургічным творы М. Адамчыка і М. Клімковіча паўстае своеасаблівы вобраз Францыска Скарыны. Зусім не такі, якім яго ўяўляе большасць. Гэта спроба паказаць “цела” асветніка, яго цень, эратычнага двойніка. Разам з тым, гэта яшчэ і магчымае паразважаць над праблемамі літаратуразнаўчага характару: якім павінна быць мастацтва пра гісторыю, ці мае права пісьменнік адыходзіць ад гістарычнай праўды, прыдумваць свайму герою (прататыпам якога быццам была гістарычная асоба) інтымнае жыццё?

Літаратура

1. Адамчык, М. Vita brevis, або Нагавіцы святога Георгія / М. Адамчык, М. Клімковіч // Адамчык, М. Зборнік : Аповесці. Апавяданні. Хоку. П'есы / М. Адамчык ; уклад. і рэд. Ул.В. Адамчык. – Масква : АСТ, 2004. – С. 553–590.
2. Белянин, В. П. Психологическое литературоведение : текст как отражение внутренних миров автора и читателя / В. П. Белянин. – Москва : Генезис, 2006. – 320 с.
3. Галенчанка, Г. Я. Францыск Скарына: у паціне версій, стэрэатыпаў і міфаў / Г. Я. Галенчанка // Российские и славянские исследования : науч. сб. / Белорус. гос. ун-т ; А. П. Сальков, О. А. Яновский (отв. редакторы) [и др.]. – Минск, 2008. – Вып. 3. – С. 123–136.
4. Хазагеров, Г. Персонификация русской культуры / Г. Хазагеров // Новый мир. – 2002. – № 1. – С. 133–145.

¹ “гэта сфера персаналій, вобразаў, сфера літаратурных, гістарычных, фальклорных, рэлігійных персанажаў. Персонасфера – жывое, адушаўленае насельніцтва планеты канцэптаў. Яна знаходзіцца з гэтай планетай у такіх жа адносінах, у якіх біясфера – з геасферай. У якасці наасферы, відаць, можна разглядаць «гаворачую» частку персонасферы” [4, с. 133].